

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.202 Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
КЛИМОНЧУКУ Василю Йосифовичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента,
доктора політичних наук, професора, професора кафедри політології,
соціології та культурології Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Куц Галини Михайлівни

на дисертаційну роботу Дукач-Василенко Наталії Юріївни на тему:
«Політична участь корінних народів України (на прикладі кримських татар)»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дослідження.

В умовах російсько-української війни вельми актуалізується проблемне поле етнонаціональної політики з огляду на необхідність розробки стратегій стабілізації у воюючому суспільстві. У сучасному вітчизняному суспільно-політичному дискурсі зростає актуальність наукових досліджень, спрямованих на виявлення специфіки політичної участі корінних народів України. В означеному контексті позитивним аспектом дисертаційного дослідження Н.Ю. Дукач-Василенко є фокусування уваги на виявленні особливостей політичної участі корінних народів України на прикладі кримських татар, зокрема, з огляду на проблемність сучасного політико-правового стану цього корінного народу в умовах тимчасової окупації Криму.

Етнонаціональні процеси здійснюють вагомий вплив на сучасний розвиток українського суспільства, яке з 2014 року чинить активний опір російській збройній агресії. Трансформаційні та модернізаційні перетворення в політичному процесі України, війна з Російською Федерацією детермінують різнобічні зміни у суспільних відносинах (компонентом яких є національні відносини). Означена ситуація вимагає формування нових підходів у політологічному дискурсі щодо формування державної етнонаціональної політики, зокрема, стосовно корінного народу кримських татар.

Відповідно, тема дисертаційного дослідження Н.Ю. Дукач-Василенко є надзвичайно актуальною та цікавою як з точки зору її теоретичного значення, так і для політичної практики сучасної України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані у дисертаційному дослідженні Н.Ю. Дукач-Василенко, є доволі високим, базується на комплексному та системному аналізі проблематики політичної участі корінних народів України.

Дисертаційна робота характеризується чіткою структурою, аргументованістю запропонованих тез і положень, послідовністю викладених у дисертаційному дослідженні концептуальних ідей та положень. Робота складається з трьох розділів, насичена статистичними даними, аналізом широкого спектру вітчизняних та зарубіжних джерел відносно поставленої проблеми, зокрема в нормативно-правовому контексті. Авторка багато полемізує з опонентами, наводячи власну аргументовану позицію.

У дисертаційному дослідженні Н.Ю. Дукач-Василенко відстежується зважений науковий підхід до визначення її мети та завдань (с. 21). Оптимально продумана методологія дослідження вбирає в себе комплекс як загальнонаукових, так і спеціальних методів, що використовуються в політичних науках. Запропоновані в дисертаційній роботі підходи до аналізу обраної проблематики дослідження дають змогу покращити розуміння суті сучасного суспільно-політичного буття. У результаті дисертантка сформулювала концепцію, що визначає і пояснює специфіку політичної участі корінних народів України (на прикладі кримських татар). Структура роботи оптимально опрацьована, логічно несуперечлива, відображає сюжетну лінію проведеного дослідження.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні засади дослідження політичної участі» продемонстровано траєкторію осмислення проблематики політичної участі, сфокусовано увагу на виявленні її сутності та генези. Привертає увагу детальне опрацювання джерельної бази, її ретельна систематизація (с. 28-46). Виділено та проаналізовано базові класичні підходи до аналізу політичної участі. Слушно сфокусовано увагу на концептуальній демаркації понять «політична участь» та «громадянська участь» (с. 57-58).

Привертає увагу суттєва методологічна домінанта дисертаційного дослідження (підрозділ 1.3). Авторка використовує широкий спектр методологічного арсеналу політичної науки, уміло застосовує міждисциплінарний підхід до аналізу проблематики дисертаційного дослідження. Цікавим є використання якісного контент-аналізу нормативно-правових актів задля системного вивчення правових засад політичної участі корінних народів України (с. 79).

У другому розділі дисертаційної роботи «Корінні народи: поняття, світовий досвід та український контекст» вдало здійснено політологічну експлікацію поняття «корінний народ».

Слушно зазначається, що для кримських татар, як корінного народу, важливим, є право на землю і збереження територіального зв'язку. Цим питанням особливу увагу приділяють міжнародні стандарти. Втім, «український закон не містить прямої норми про земельну реституцію, проте декларує, що

держава визнає зв'язок корінних народів з їхньою історичною Батьківщиною» (с. 101). Окрім того, кримськотатарський народ має право на відновлення топонімів мовою оригіналу у Криму. Також кримські татари мають право на повернення на свою землю після деокупації, на участь у вирішенні питань землеволодіння на півострові тощо.

Оскільки корінними народами України, які сформувалися на території Кримського півострова, є кримські татари, караїми та кримчаки, у дисертації розглянуто їхнє політико-правове становище в сучасній Україні (с. 135-157).

У третьому розділі дисертаційної роботи «Політична участь кримськотатарського корінного народу України» сфокусовано увагу на перипетіях політико-правового становища корінного народу кримських татар в Україні.

Авторка, аналізуючи еволюцію кримськотатарського руху, слушно зазначає, що представники українського національного визвольного руху підтримували кримських татар в часи існування СРСР. Адже «кримськотатарський рух виник як дисидентський, опозиційний до радянської системи» (с. 167).

У розділі детально аналізується специфіка політичної участі кримських татар у період незалежності України. Окремо розглядається трансформація політичної участі кримськотатарського народу в умовах тимчасової окупації Криму.

Висновки та рекомендаційні положення, які викладені у роботі дисертантки, містять науково обґрунтовані теоретичні та практичні положення. Н.Ю. Дукач-Василенко у своєму дисертаційному дослідженні чітко та послідовно наводить аргументи на користь викладених у роботі положень, що свідчить про наукову цінність роботи, сформульований чітко виражений теоретичний підхід та особисту позицію щодо дискусійних положень роботи.

Особливу увагу привертають ґрунтовні та оригінальні додатки до дисертації, які є дуже важливим доповненням до дисертаційної роботи. Зокрема, у Додатку Б детально викладено цікаві результати експертного опитування щодо політичної участі етнонаціональних спільнот та корінних народів України (с. 274-293).

Аналіз змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що робота має фундаментальний характер та є завершеним науковим кваліфікаційним дослідженням, яка виконана авторкою самостійно.

Наукова новизна одержаних результатів.

Результативність дослідження виявилася в отриманні нових науково обґрунтованих результатів, які представляють незаперечну цінність для політичної теорії та практики:

- вельми евристичною є комплексна концептуалізація політичної участі корінних народів України, як самостійного напрямку сучасних досліджень етнополітології;

- запропонована цікава інтегративна модель аналізу політичної участі корінних народів України (на прикладі кримськотатарського народу), якою

враховано безпекові та зовнішньополітичні загрози, детерміновані російською окупацією Криму;

- аргументовано, що політичній участі кримськотатарського корінного народу в умовах російської агресії притаманний трансформаційний характер на просторовому рівні (перехід з регіонального на національний і міжнародний рівні) та у функціональному вимірі (поєднання політичної, правозахисної та інформаційної діяльності);

- уточнено теоретичні підходи до концептуалізації поняття політичної участі;

- здійснено аналіз еволюції політичної участі кримськотатарського корінного народу в Україні;

- проведено оцінку ефективності державної політики України щодо корінних народів, зокрема, з огляду на розриви між нормативно-правовим закріпленням прав і реальними механізмами їх реалізації;

- визначено ключові чинники та бар'єри політичної участі корінних народів України: інституційна слабкість механізмів представництва, недостатній рівень довіри до політичних інститутів, соціально-економічні обмеження та вплив зовнішньополітичних факторів;

- обґрунтовано роль міжнародних стандартів і практик у формуванні національної моделі індигенної демократії, зокрема, з урахуванням необхідності їх адаптації до українського політико-правового та безпекового контексту;

- визначено основні тенденції розвитку політичної участі корінних народів України, зокрема, в контексті зростання їхньої ролі у процесах деокупації і реінтеграції Криму.

Загалом наукова новизна дисертації «Політична участь корінних народів України (на прикладі кримських татар)» свідчить про високий рівень авторського бачення шляхів окресленої в дисертації проблематики.

Практичне значення одержаних результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що опрацьовані підходи до аналізу проблематики політичної участі корінних народів України можуть використовуватися для удосконалення стратегій, форм і методів формування етнополітики. Зокрема, ключові ідеї дисертаційного дослідження можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування, політичними партіями та громадськими організаціями у процесі розробки та вдосконалення програм захисту прав корінних народів.

Також матеріали дисертаційного дослідження можуть використовуватися у навчальному процесі для удосконалення підготовки фахівців-політологів.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації роботи становить 293 сторінки. У списку використаних джерел 287 найменувань, з яких 71 – іноземними мовами.

Аналіз тексту дисертаційного дослідження дає всі підстави стверджувати про дотримання авторкою вимог академічної доброчесності. У дисертації наводяться посилання на ідеї, концепції, розробки інших авторів, які авторка використовує у своєму дослідженні.

Застосована у роботі наукова термінологія є загальноприйнятною, стиль викладення результатів дослідження забезпечує доступність її сприйняття та використання.

Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог Міністерства освіти і науки України, які висуваються до робіт такого рівня.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій у наукових публікаціях авторки забезпечується тим, що основні наукові результати викладено у 16 публікаціях, з яких 5 наукових статей – у наукових фахових виданнях України категорії «Б» з політичних наук, 1 стаття – у науковому періодичному виданні інших держав, 1 стаття – у науковому періодичному виданні України, 9 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Зміст дисертаційного дослідження різнобічно розкривається в публікаціях авторки.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Загалом дисертаційна робота має цілком логічну структуру, достатній ступінь наукової новизни, синтезує в собі значний обсяг теоретико-методологічного матеріалу та емпіричних даних. Разом із тим, слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи.

Перше зауваження. У дисертації здійснено ґрунтовний аналіз різних аспектів політичної участі корінних народів України. Однак робота виграла б від більш чіткого концептуального узагальнення авторського бачення політичної участі саме корінних народів як окремої категорії політичної науки. Запропонована авторська модель або концептуальна схема її структурних елементів дозволила б більш виразно продемонструвати наукову новизну дослідження.

Друге зауваження. У третьому розділі авторка детально характеризує політичну участь кримськотатарського корінного народу. Водночас дискусійним залишається питання співвідношення інституційних та неінституційних форм політичної участі кримських татар. Більш детальне порівняння їхньої ефективності, потенціалу впливу на державну політику та взаємозв'язку між ними дозволило б глибше розкрити сучасні механізми політичної суб'єктності кримськотатарського народу.

Третє зауваження. Авторка обґрунтовано доводить у третьому розділі, що після окупації Криму відбулася трансформація форм політичної участі кримськотатарського народу. Разом із тим, роботу можна було б посилити шляхом більш поглибленого фокусування дослідницької уваги на питаннях впливу вимушеної міграції та формуванню кримськотатарської спільноти на

материковій частині України на характер політичної участі, зміну її пріоритетів та появу нових механізмів політичної мобілізації, а відтак і самої політичної участі.

Четверте зауваження. Практичні рекомендації, запропоновані у завершальній частині дисертації, є актуальними та мають прикладне значення. Водночас їхню практичну цінність можна було б посилити шляхом визначення пріоритетності запропонованих заходів, окреслення відповідальних суб'єктів тощо. Така конкретизація сприяла б більш ефективному практичному використанню отриманих результатів дослідження.

Загалом зазначені зауваження не знижують цінності та наукової новизни дисертаційного дослідження, яке дійсно становить значний науковий і практичний інтерес.

Загальний висновок. Детальний розгляд та аналіз положень, викладених в дисертаційному дослідженні, дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Дукач-Василенко Наталії Юріївни «Політична участь корінних народів України (на прикладі кримських татар)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія, є послідовним, завершеним та науково цінним дослідженням, що має достатньо високу ступінь обґрунтованості основних положень та висновків.

За актуальністю поставлених завдань, змістовністю, науковим рівнем проведеного дослідження і практичною значимістю результатів дисертаційна робота Н.Ю. Дукач-Василенко «Політична участь корінних народів України (на прикладі кримських татар)» відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 052 Політологія, вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами). Авторка дисертації Дукач-Василенко Наталія Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології,
соціології та культурології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Галина Куц